РОЗВИТОК НОВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА ТА ТЕОРЕТИЧНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ

ЖАРОВСЬКА Ірина Мирославівна - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії права і конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 340.13
DOI 10.32782/NP.2022.1.1

В статье автором проведен анализ обстоятельств внешнего социально-правового влияния, непосредственно влияющих на появление новейших отраслей права в Украине.

Доказано, что исследование системы права, отраслей права и других элементов представляет существенный научный интерес, поскольку обусловлен ростом уровня организации общества и изменением национального законодательства. Исторический генезис отраслевой трактовки норм права, системы права и законодательства в целом имеет устоявшееся, проверенное годами на практике и теории проявлений. Однако не всегда отвечает ныне действующим реформаторским подходам. Поэтому появление новых отраслей права – это естественный эмпирический процесс, обусловленный внешними синергетическими обстоятельствами. Новейшие отрасли приобретают для самого права дополнительные, трансформированные признаки и проявления.

В целом констатировано, что появление новых отраслей права – это естественный генезисный процесс обновления системы права Украины, изменяющий юридическую практику и общетеоретическую юриспруденцию.

Появление новых отраслей права обусловлено следующими обстоятельствами: возникновением дополнительных возможностей в сфере искусственного интеллекта (общемировой сегодня проблема практически полного отсутствия нормативного правового регулирования и нормативного технического регулирования основ, условий и особенностей разработки, запуска в работу, функционирования и деятельности, интеграции в другие системы и контроля применения технологий искусственного интеллекта (указанное может быть преодолено путем прогрессивного развития норм информационной отрасли права); развитием биологии и медицины, что, в свою очередь, влечет за собой укрепление медицинской отрасли права. Она является межкомплементарным образованием и взаимодействует с такими отраслями традиционного права, как гражданское право, административное право, уголовное право, социальное право, гражданское и уголовно-процессуальное право. Однако сейчас эта тенденция значительно шире и вмещает научные знания не только в пределах права. Медицинское право нуждается в согласованной комплексной методологии, в том числе в области медицины, этики, социологии, культурологии, политологии, техники, биологии и экономики; экологическими проблемами окружающей среды соответственно требуют национального и международного взаимодействия в рамках экологической отрасли права.

Ключевые слова: отрасль права, система права, общетеоретическая юриспруденция, глобализация, обновление.

Постановка проблеми

Загальнотеоретична юриспруденція розвивається так само, як і вся правова реальність. Конструкти, термінопоняття, принципи, концепції та загалом підхід до праворозуміння потребує оновлення та уніфікації відповідно до нових реалій та позитивної правової практики.

Суттєвим невід'ємним елементом системи права є галузь права, яка об'єктивує правові інститути та норми права за однорідною сукупністю. Інституційність галузі права полягає в її ключовому значенні у певних сферах суспільного життя. Норма права існує не окремо, відділено від інших, а комплексно з ними утво-

рює певну правову теоретичну матрицю, яка вміщує нормативне утворення в однорідній суспільній сфері. Як справедливо зазначають А. С. Піголкін та Ю. А. Дмитрієв, галузь права визначається як найбільш великий відносно відокремлений підрозділ системи права, який включає в себе правові норми, що регулюють визначену, якісно відмежовану сферу суспільних відносин, і зазвичай потребує специфічних засобів правового регулювання [1, с. 464]

Дослідження системи права, галузей права та інших елементів становить суттєвий науковий інтерес, оскільки зумовлений зростанням рівня організації суспільства та якісною зміною національного законодавства. Історичний генезис галузевого трактування норм права, системи права та законодавства загалом має усталений, перевірений роками на практиці та теорії вияв. Однак не завжди відповідає чинним нині реформаторським підходам. Тому поява нових галузей права – це природний емпіричний процес, що зумовлений зовнішніми синергетичними обставинами. Новітні галузі набувають для самого права додаткових, трансформованих ознак та проявів.

Тому актуальним для науки теорії держави і права, а також загалом для правознавства дослідити аспекти трансформації системи права в аспекті появи новітніх галузей права.

Метою статті є аналіз обставин зовнішнього соціально-правового впливу, котрі безпосередньо впливають на появу новітніх галузей права в Україні.

Стан дослідження. Питання оновлення загальнотеоретичної юриспруденції не нове, зокрема, ним займаються провідні науковці національної школи права, зокрема М. Кельман, М. Козюбра, Н.Оніщенко, О.Петришин, В.Ковальчук та інші. Однак питання має широкий характер, тому потребує додаткового аналізу саме в контексті зовнішніх чинників впливу на процес оновлення системи права.

Виклад основних положень

Термін поняття «глобалізація» стало модним словом, яке охоплює дуже широку сферу розуміння. Воно включає практично всю правову реальність, у якій існує третє тисячоліття і сприйняття світу навколо нас, що змінюється із загрозливою швидкістю. Захоплення терміном «глобалізація», здається, походить від того факту, що він означає все для всіх людей. Для деяких глобалізація символізує посилення впливу глобальних корпорацій, нових засобів комунікації та споживання; усьому сприяла зростаюча лібералізація обох ринків і регулювання, що регулює рух капіталу та прямі іноземні інвестиції. Для інших це інкапсулює відчуття, що рішення приймаються більше не на місцевому чи національному рівні, а на якомусь наднаціональному глобальному зібранні. Але, можливо, найважливіше для наших цілей, це нагадує нам, що громадяни формують нові мережі і що правозахисний рух стає все більш пов'язаним і здатним здійснювати глобальний вплив. Однак ці три виміри – не кінець історії. Наше індивідуальне усвідомлення цих змін часто нечітко, але іноді конкретно [2].

Зміни та трансформації глобального зовнішнього і глобального внутрішнього світу породжують трансформацію багатьох усталених галузей знань. «Сучасний етап демократичних перетворень в Україні характеризується загостренням політичних і соціальних суперечностей»[3, с.242]. Серед них і юриспруденція. Вона не може мати закритий характер, адже функціонує «каркас», механізм допомоги функціонування і співжиття членів громадянського суспільства та держави. Змінюється людина, простір навколо неї, культурні парадигми, ідейні доктрини, комунікативна практика – усе це, відповідно, змінює правознавство.

Варто погодитися із Л. Заморською в тому, що «всі галузі права є структурними елементами системи права як нормативного утворення, хоч і не рівноцінні за своїм значенням. Утворення нових галузей є закономірним наслідком об'єктивних змін, що відбуваються в соціально-політичній системі. Ускладнення суспільних відносин зумовлює необхідність виникнення нових соціально-правових регуляторів. При цьому відбувається поступове накопичення однотипного нормативного матеріалу, що потребує в кінцевому результаті уніфікації та відокремлення. Одним із видів такої уніфікації саме і є процес утворення нових галузей права»[4].

Поява нових галузей права зумовлена, на нашу думку, наступними обставинами.

По-перше, появою додаткових можливостей у сфері штучного інтелекту. Технології

штучного інтелекту зараз інтенсивно розвиваються, у тому числі через розвиток технологій стійких нейронних мереж та інфраструктур хмарних обчислень, технологій нечітких систем, ентропійного управління, роєвого інтелекту, еволюційних обчислень та багато інших. При цьому загальносвітовою сьогодні є проблема практично повної відсутності нормативного правового регулювання та нормативного технічного регулювання основ, умов та особливостей розробки, запуску в роботу, функціонування та діяльності, інтеграції в інші системи та контролю застосування технологій штучного інтелекту.

Штучний інтелект, впливаючи на правову науку, формує нову галузь права – інформаційне право. Інформаційне право — це комплексна галузь права, яка є сукупністю правових норм, що закріплюють і регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі створення, перетворення, зберігання, розповсюдження та споживання інформації, тобто практично у всіх сферах людської діяльності, пов'язаної з інформацією або діяльністю в інформаційній сфері [5, с. 14-15].

Професори юридичного факультету Університету Торонто доводять, що штучний інтелект впливає на всі професії та галузі. У нас є автономні транспортні засоби, миттєвий переклад серед провідних мов світу та пошукові системи, які швидко знаходять інформацію в будь-якій точці Інтернету, відповідно до інтересів користувача та минулої історії пошуку. Право не застраховане від руйнування нових технологій. Програмні засоби починають впливати на різні аспекти роботи юристів, у тому числі на ті завдання, які історично покладалися на експертні людські судження, наприклад, прогнозування результатів суду. Ці нові програмні інструменти створюють нові виклики та нові можливості. У короткостроковій перспективі ми можемо очікувати більшої юридичної прозорості, ефективнішого вирішення спорів, покращення доступу до правосуддя, та нові виклики для традиційної організації приватних юридичних фірм, які надають юридичні послуги на оплачуваній годинній основі за допомогою моделі партнер-партнер. Завдяки новій технології юристи отримають можливість працювати ефективніше, поглибити та розширити свої знання та надати більше цінності клієнтам. Ці події передбачувано змінять: як адвокати виконують юридичну роботу, так і вирішують суперечки від імені своїх клієнтів. У довгостроковій перспективі важко передбачити, яким буде вплив інструментів штучного інтелекту, оскільки юристи впроваджують їх у свою практику та розширюють спектр послуг від імені клієнтів [6].

Штучний інтелект впливає не тільки на розвиток практики адвокатури та нотаріату чи процесуальних галузей права, але й інших, зокрема й класичного конституційного права. Електронні вибори, засоби електронного голосування, виборчий процес у соціальних мережах, петиційні електронні форми участі громадськості, адміністративні послуги в електронній формі визначають потребу оновлення основних тенденцій правового регулювання.

По-друге, розвитком біології та медицини. Він є надстрімкий та дуже широкий. Перерахуємо тільки ключові можливості, що з'явилися в цій сфері: подолання проблеми безпліддя шляхом застосування низки новітніх репродуктивних методів, у тому числі запліднення in vitro та використання гестаційного репродуктивного кур'єра (сурогатне материнство); оновлення здоров'я та відтворення органів та тканин, у тому числі за допомогою трансплантації органів живого чи мертвого донора та штучних органів; кріоконсервація як метод заморожування і тривалого зберігання біологічних об'єктів у рідкому азоті не тільки дав змогу подолати певні вірусні інфекції, але й ставити питання про майбутнє правове регулювання зберігання тіла людини після її смерті з можливістю в майбутньому відновлення життя; створення генетично ідентичної копії людини чи органів тощо. Усі ці питання мають повинні регулюватися не тільки техніко-медичними нормами, але й морально-правовими. Тому нині можна говорити про розвиток медичного права як комплексної галузі сучасної системи права.

Медичне право – комплексна галузь права, яка регулює організаційні, майнові, особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку із проведенням санітарно-епідеміологічних заходів і надання лікувально-профілактичної допомоги громадянам [7, с.36].

Медичне право перетворилося на всеосяжну юридичну сферу, яка стосується правових питань, пов'язаних із лікуванням, охо-

роною здоров'я, біоетикою та технологіями наук про життя. З юридичного боку, медичне право не є самостійною юридичною галуззю. Воно є міжкомплементарним утворенням та взаємодіє з такими галузями традиційного права, як цивільне право, адміністративне право, кримінальне право, соціальне право, цивільне та кримінально-процесуальне право. Однак зараз ця тенденція є значно ширшою і вміщує наукові знання не тільки в межах права. Медичне право потребує узгодженої комплексної методології, у тому числі у сфері медицини, етики, соціології, культурології, політології, техніки, біології та економіки.

По-третє, екологічними проблемами навколишнього природного середовища. Нині існує безліч незаперечних доказів серйозності проблем у сфері перенаселення, ресурсів та навколишнього середовища у світі – бідності та голоду, вирубки лісів та втрат видів тварин та рослин, ерозії ґрунтів та опустелювання, забруднення повітря та води, кислотних опадів та руйнування озонового шару, а також парникового впливу і зміни клімату.

Ситуація насправді є критичною. Звіти ООН подають невтішні факти. У 2019 році концентрація CO2 в атмосфері була вищою, ніж будь-коли за останні 2 мільйони років. Глобальна температура поверхні з 1970 р. зросла швидше, ніж за будь-який інший 50-річний період протягом, принаймні, за останні 2000 років. У 2011–2020 рр. середньорічна площа арктичного морського льоду досягла найнижчого рівня щонайменше з 1850 р. Глобальний середній рівень моря підвищувався швидше з 1900 року, ніж за будь-яке попереднє століття, принаймні, за останні 3000 років [8, с.41].

Вказане зумовлює потребу появи нової галузі – екологічне право. У цьому контексті важливо розуміти інтегрованість правового регулювання. За твердженням Хоель М., у глобальних екологічних проблемах власний внесок кожної країни у світові викиди невеликий, тому країна мало що може зробити сама. Для вирішення глобальних екологічних проблем потрібні скоординовані дії між країнами. Екологічні групи часто виступають за те, що, незважаючи на глобальний характер проблеми, країна повинна вжити односторонніх дій для зменшення шкідливих для навколишнього середовища викидів. Аргументом для таких односторонніх дій є те, що вони, принаймні, дають внесок у правильному напрямку (навіть невеликий), а також те, що, «подаючи хороший приклад» такого типу, можна вплинути на поведінку інших країн та/або покращити шанси досягнення міжнародних домовленостей щодо узгоджених скорочень шкідливих викидів [9].

Висновок

Поява нових галузей права – це природний генезисний процес оновлення системи права України, що змінює юридичну практику та загальнотеоретичну юриспруденцію.

Поява нових галузей права зумовлена наступними обставинами: виникненням додаткових можливостей у сфері штучного інтелекту, що зумовлює прогресивний розвиток норм інформаційної галузі права; розвитком біології та медицини, що, у свою чергу, спричиняє укріплення медичної галузі права; екологічні проблеми навколишнього природного середовища, відповідно, потребують національної та міжнародної взаємодії в межах екологічної галузі права.

Література

1. Теория государства и права: учебник / под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. 2-е изд. М.: Изд-во Юрайт, 2011. 743 с
2. Clapham A. Globalization and the Rule of Law URL: https://media.business-humanrights.org/media/documents/files/reports-and-materials/Globalization-and-the-Rule-of-Law.htm
3. Жаровська І. М. Генезис ідеї відкритості влади *Форум права*. 2009. № 3. С. 242-246.
4. Заморська Л. І. Галузь права як вираз правової нормативності: теоретико-правовий зміст *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 10-21.
5. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційне право: навчальний посібник К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 136 с
6. Alarie B., Niblett A., Yoon A. H How artificial intelligence will affect the practice of law *University of Toronto Law Journal* 2018 Vol. 68, No. supplement 1 P. 106-124 DOI: 10.3138/utlj.2017-0052
7. Чеховська І.В. Медичне право України: навчальний посібник Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 480 с.
8. Climate Change 2021 The Physical Science Basis. Summary for Policymakers. IPCC AR6 WGI. 3949 p.
9. Hoel M. Global environmental problems: The effects of unilateral actions taken by one country *Journal of Environmental Economics and Management* Vol. 20, Is. 1, January 1991, P. 55-70

АНОТАЦІЯ

У статті автором проведено аналіз обставин зовнішнього соціально-правового впливу, котрі безпосередньо впливають на появу новітніх галузей права в Україні.

Доведено, що дослідження системи права, галузей права та інших елементів становить суттєвий науковий інтерес, оскільки зумовлений зростанням рівня організації суспільства та якісною зміною національного законодавства. Історичний генезис галузевого трактування норм права, системи права та законодавства загалом має усталений, перевірений роками на практиці та теорії вияв. Однак не завжди відповідає чинним нині реформаторським підходам. Тому поява нових галузей права – це природний емпіричний процес, що зумовлений зовнішніми синергетичними обставинами. Новітні галузі набувають для самого права додаткових, трансформованих ознак та проявів.

Загалом констатовано, що поява нових галузей права – це природний генезисний процес оновлення системи права України, що змінює юридичну практику та загальнотеоретичну юриспруденцію.

Поява нових галузей права зумовлена наступними обставинами: виникненням додаткових можливостей у сфері штучного інтелекту (загальносвітовою сьогодні є проблема практично повної відсутності нормативного правового регулювання та нормативного технічного регулювання основ, умов та особливостей розробки, запуску в роботу, функціонування та діяльності, інтеграції в інші системи та контролю застосування технологій штучного інтелекту. Вказане може бути подолене шляхом прогресивного розвитку норм інформаційної галузі права); розвитком біології та медицини, що, у свою чергу, спричиняє укріплення медичної галузі права. Вона є міжкомплементарним утворенням та взаємодіє з такими галузями традиційного права, як цивільне право, адміністративне право, кримінальне право, соціальне право, цивільне та кримінально-процесуальне право. Однак зараз ця тенденція є значно ширшою і вміщує наукові знання не тільки в межах права. Медичне право потребує узгодженої комплексної методології, у тому числі у сфері медицини, етики, соціології, культурології, політології, техніки, біології та економіки; екологічними проблемами навколишнього природного середовища відповідно потребують національної та міжнародної взаємодії в межах екологічної галузі права.

Ключові слова: галузь права, система права, загальнотеоретична юриспруденція, глобалізація, оновлення.

SUMMARY

In the article the author analyzes the circumstances of external social and legal influence, which directly affect the emergence of new branches of law in Ukraine.

It is proved that the study of the legal system, branches of law and other elements is of significant scientific interest, as it is due to the growing level of organization of society and qualitative changes in national legislation. The historical genesis of the sectoral interpretation of the rules of law, legal system and legislation in general has a well-established, tested over the years in practice and theory. However, it does not always correspond to the current reformist approaches. Therefore, the emergence of new branches of law is a natural empirical process due to external synergistic circumstances. The newest industries acquire for the right additional, transformed signs and displays.

In general, it is stated that the emergence of new branches of law is a natural genesis process of updating the legal system of Ukraine, which changes the legal practice and general jurisprudence.

The emergence of new branches of law is due to the following circumstances: the emergence of additional opportunities in the field of artificial intelligence (worldwide today is the problem of almost complete lack of legal regulation and regulatory technical regulation control of the use of artificial intelligence technologies (this can be overcome by progressive development of the rules of the information field of law); development of biology and medicine, which in turn leads to the strengthening of the medical field of law. It is an intercomplementary entity, and interacts with such areas of traditional law as civil law, administrative law, criminal law, social law, civil and criminal procedure law. However, now this trend is much broader and includes scientific knowledge not only within the law. Medical law requires a coherent integrated methodology, including in the fields of medicine, ethics, sociology, cultural studies, political science, technology, biology and economics; environmental problems of the environment, respectively, require national and international cooperation within the environmental field of law.

Key words: branch of law, system of law, general theoretical jurisprudence, globalization, renewal.